

Profesora Ričarda Viša intervija Jursta vārdam Ilze Dubava un Edijs Poga

2014. gada 30. maijā Rīgā pēc Latvijas Tiesību institūta (LTI) uzaicinājuma Londonas Karaliskās koledžas emeritētais profesors, karalienes goda padomnieks Ričards Višs uzstājās ar vieslekciju "Tirgus varas nozīme Eiropas Savienības konkurences tiesību piemērošanā un kā to izmērīt". R. Višs ir viens no atzītākajiem konkurences tiesību speciālistiem pasaulē un grāmatas "Competition Law" (7. ed OUP, 2012) autors. Pēc viņa vieslekcijas ar LTI direktora, zvērināta advokāta Edija Pogas gādību R. Višs piekrita ekskluzīvai intervijai "Jurista Vārdam" (intervijas pilns teksts angļu valodā ir pieejams juristavards.lv un LTI mājaslapā). "Jurista Vārds" vēlas pateikties zvērinātam advokātam Uģim Zeltiņam par palīdzību dažu intervijas jautājumu sagatavošanā.

Kā jūs dažos teikumos raksturotu konkurences tiesības – kas tās ir un kāpēc tās ir svarīgas?

Konkurences tiesības ir par lielākas laimes nešanu pasaulē. Tas, protams, ir joks. Kad biju Lielbritānijas Godīgas tirdzniecības biroja (*Office of Fair Trading (OFT)*) padomē, padome vadījās pēc principa, ka konkurences un patērētāju tiesību uzdevums ir panākt, lai tirgus darbojas labvēlīgi patērētājiem. Uzskatu, ka tas nav slikts izejas punkts. Uzskatu, ka konkurences tiesības pastāv kā rīks, lai labotu iespējamību, ka kāds varētu ļaunprātīgi izmantot tirgu.

Cik izplatītas pašlaik ir konkurences tiesības? Cik lielā mērā tās ir harmonizētas? Un kāda ir ES konkurences tiesību pozīcija pasaulē?

Nu jau visur pasaulē, 130+ valstīs, visu veidu ekonomikās, kādas varam iedomāties, ir pieņemtas konkurences tiesības, tas ir neatgriezeniski. Lielā mērā ir notikusi šo tiesību harmonizācija caur instrumentiem, kuri nav saistoši.

Konkurences tiesību jomā ES un ES Komisijai ir ļoti liela ietekme. Interesants ir jautājums, no kurienes tad ir radušās šo 130+ valstu konkurences tiesības. Personiski man nav pieņemama neoimperiālistiskā pieeja, tomēr praksē šāda pieeja pastāv, piemēram, Pasaules Banka, lemjot jautājumu par aizdevuma piešķiršanu valstij, uzliek par pienākumu ieviest konkurences tiesības. Pirms 20 gadiem tādu prasību Pasaules Banka izvirzīja Gajānai Dienvidamerikā, kas ir ļoti nabadzīga valsts ar vāju ekonomiku, nedaudziem labi izglītotiem juristiem un iedzīvotāju daudzumu ap 700 000. Es devos turp, lai dažiem konsultantiem sniegtu atbildi, vai šajā valstī būtu jāievieš konkurences tiesības, uz ko tajā laikā atbildēju, ka tas nav nopietni. Gajāna tajā laikā konkurences tiesības neieviesa, lai gan tagad, pēc divdesmit gadiem, tur ir arī konkurences tiesības.

Līdzīgā veidā Brīvās tirdzniecības līgumi starp ASV un Singapūru uzlika par pienākumu Singapūrai ieviest konkurences tiesības. Pret pašu faktu, ka Singapūrai tagad ir konkurences tiesības, man nav iebildumu, es iebilstu pret apstākli, ka šīs tiesības Singapūra ieviesa, jo to lika darīt ASV.

Cik lielā mērā konkurences tiesības ir saistītas ar ekonomiku, un cik liela loma ekonomikā ir konkurences tiesību piemērošanā?

Konkurences tiesības ir tirgus ekonomiska analīze tiesiska procesa ietvaros. Tāpēc pieeja, kur viss ir regulēts tiesību aktos, nav iespējama konkurences tiesībās, jo konkurences tiesības vienkārši nav tāda veida tiesības.

Kas būtu galvenais, ko jūs teiktu konkurences politikas un tiesību speciālistam?

Patiesībā tas ir ļoti nozīmīgs jautājums. Viena lieta, ko noteikti uzsvērtu, ka konkurenci uzraugošajai institūcijai būtu jābūt skaidrai nostājā attiecībā uz to, ko tā vēlas panākt, atbildot uz fundamentālu jautājumu "Kāpēc mums vispār ir konkurences tiesības?" (skaidrības labad saucam tās tagad par tiesībām) – vai tāpēc, lai pārdalītu labumus, vai tāpēc, ka vēlamies godīgu tirgu (lai arī ko godīgums nozīmētu), vai tāpēc, lai aizsargātu konkurences procesu, kas nozīmē, ka kāds uzvarēs, jo ir efektīvs konkurents, un kāds zaudēs, jo ir neefektīvs konkurents? Šai nostājai ir jābūt kā galvenajai vadlīnijai, pēc kuras institūcija vadās ikvienā tās darbībā.

Otrkārt, konkurences tiesību piemērošana praksē ir tirgus ekonomiska analīze tiesiska procesa ietvaros, un tas nozīmē, ka vienlīdz jārespektē gan tiesības, gan ekonomika. Tāpēc konkurenci uzraugošā institūcija ir jāveido tā, lai ekonomisti un juristi efektīvi sadarbotos.

Vēl viena lieta – vairāk no juridiskā viedokļa – konkurences tiesību piemērotājam ir jābūt atvērti domājošam, t.i., nevajadzētu no sākuma izlemt, ko vēlas panākt, un tad samocīt pierādījumus tā, lai tie apstiprina jau izvēlētos secinājumus. Pierādījumu atkārtota pārbaude, lai pārliecinātos, ka tie apstiprina izvirzīto teoriju, ir ļoti svarīga. Tas ir kļuvis skaidrāks pēdējos gados, un ir labi, ka konkurenci uzraugošās institūcijas uzrauga arī tiesas, kas veic pierādījumu, lēmumu pamatojumu un pienācīga procesa ievērošanas pārbaudi.

Vai uzskatāt, ka ir pietiekami daudz labu konkurences tiesību un politikas speciālistu?

Jā, uzskatu, ka ir pietiekami. Patiesībā ir ļoti daudz labu speciālistu, un esmu pasniedzis lekcijas tik daudziem brīnišķīgiem un gudriem cilvēkiem. Man ļoti nepatīk, ka daži praktizējoši juristi ir ļoti ciniski pret tiem, kas izvēlējušies strādāt konkurenci uzraugošajās institūcijās. Daži no gudrākajiem cilvēkiem, ko esmu saticis savas dzīves laikā, strādā šajās institūcijās. Es viņus ļoti apbrīnoju, jo privātajā sektorā viņi saņemtu desmit reizes vairāk, tomēr daži no viņiem ir uzticīgi publiskajam sektoram, uzskatot, ka tur viņi var darīt ko noderīgu un sabiedrībai labu. Es arī uzskatu, ka Latvijas Konkurences padomē un Augstākajā tiesā strādā vairāki ļoti labi speciālisti.

Kurš ir interesantākais konkurences tiesību spriedums, ko esat lasījis?

Šādiem salīdzinājumiem neticu, tomēr varu teikt, ka aizvien vairāk, atskatoties uz agrīnajiem konkurences tiesību spriedumiem Eiropas Savienības Tiesā 20. gadsimta 60. un 70. gados, mani pārsteidz, cik daži no tiem ir bijuši pārdomāti un gudri. Tajos laikos tiesneši pirmoreiz piešķīra jēgu tādiem konkurences tiesību jēdzieniem kā "dominējošais stāvoklis". Protams, tagad, pēc 50 gadiem, mēs zināmā mērā saprotam ekonomiku, konkurences normu mērķi un jēgu, mums ir pieejami neskaitāmi pētījumi un akadēmiskas diskusijas un, cerams, mēs saprotam, ko darām, un varam panākt saprātīgu iznākumu konkurences lietās. Tomēr ES konkurences tiesību pamats, šo tiesību DNS bija radīts 60. un 70. gados. Un liela daļa no tā, kas ir noticis pēc tam, ir šo principu piemērošana dažādās dzīves situācijās. Tāpēc izjūtu dziļu cieņu pret to, kas notika Luksemburgas tiesā 60. un 70. gados.

Kā, jūsuprāt, konkurences tiesības attīstīsies nākamajos desmit gados?

Man šķiet, ka dažādu konkurences tiesību sistēmu konverģence ir neizbēgama un ka tā turpināsies, piemēram, jautājumos par to, kādu informāciju konkurenci uzraugošās institūcijas drīkst un kādu nedrīkst pieprasīt, jo tā būtu pašinkriminēšana. Domāju, ka aizvien vairāk konkurences institūcijas piemēros kopīgus standartus, un ne tikai ES ietvaros. Īpaši interesants ir apstāklis, ka konverģence ir brīvprātīga, nevis uzspiesta ar kādu direktīvu vai starptautisku līgumu. Šajā sakarā gribu vērst uzmanību uz ļoti interesantu grāmatu – eseju krājumu, ko rediģējuši Elinora Foksa (*Eleanor M. Fox*) un Daniels Sokols (*Daniel Sokol*).¹ Šajā grāmatā viņi paredzēja brīvprātīgo konverģenci.

Paredzams, ka nākotnē konkurences institūcijas vairāk sadarbosies savā starpā, jo lielie karteļi parasti ir starptautiski, un nacionālās konkurences tiesības ir ierobežotas jurisdikcijā. Tā kā lielie karteļi var ietekmēt visu pasauli, tad, piemēram, austrāliešiem, japāņiem, amerikāņiem un eiropiešiem būs neizbēgami savstarpēji jāizpalīdz. Jau tagad pastāv sadarbības līgumi, kuros ietverts sadarbības princips (*positive comity*), kas nozīmē, piemēram, ka Amerikas iestādes palīdzēs Eiropas Komisijai saistībā ar sūdzību par amerikāņu uzņēmumu, kas pārkāpj Eiropas konkurences tiesības un *vice versa*. Tāpēc kopumā uzskatu, ka nākotnē būs aizvien vairāk starptautiskās sadarbības.

Vai jūs piekristat apgalvojumam, ka būtu vēlams ieviest globālu konkurences tiesību režīmu un globālu konkurenci uzraugošu institūciju?

Es domāju, ka tas ir nereāli. Globāla konkurences institūcija šobrīd nav iedomājama, un ļoti šaubos, ka būtu vērts censties tādu izveidot. Atšķirības starp ekonomikām, tiesību sistēmām un kultūrām padara vienas pārnacionālas institūcijas eksistenci, kas visiem piemērotu vienus noteikumus, pilnīgi neiedomājamu šobrīd. It sevišķi, ja pašlaik skatāmies uz ES, kuru es redzu sabrūkam nākamo desmit gadu laikā (ceru, ka man nebūs taisnība!).

Es domāju, ka starptautiska sadarbība ir laba lieta, tomēr man šķiet, ka to ir labāk veidot no apakšas uz augšu (*bottom-up*), nekā to uzspiest no augšas (*top-down*). Domāju, ka cilvēki dažkārt aizmirst, kas ir ES, un domāju, ka ES ir pilnīgi neparasts veidojums – konkurences tiesību ziņā ES ir 28 vēsturiski, politiski, ekonomiski utt. ļoti atšķirīgu valstu tiesiskais režīms. Tā rezultātā mums ir vienota konkurences tiesību sistēma, ko piemērojam no Horvātijas līdz Portugālei un no Somijas līdz Grieķijai. Tas ir apbrīnojami, un nonākšana pie šādas sistēmas, kas praksē strādā, ir prasījusi 50 gadus. Āzijai ir ASEAN, Karību reģionam ir CARICOM, Āfrikā ir COMESA. Šajos reģionos vismaz ir iespējams identificēt valstis ar pietiekami daudz līdzībām, kas spētu veidot vienotas institūcijas un kopēju suverenitāti, līdzīgi kā tas ir ES.

Ideja par vienotu pasaules konkurences institūciju, manuprāt, lai paliek akadēmijai.

Vai Eiropas kontekstā būtu prātīgi aizvietot nacionālās konkurenci uzraugošās institūcijas ar Komisijas filiālēm dalībvalstīs, kas darbotos saskaņā ar harmonizētām procedūrām un ievērotu vienotu pieeju katrā dalībvalstī?

Personīgi pieņemu, ka tomēr labāk ir nacionālās institūcijas. Ja Komisijai būtu satelītbiroji 28 dalībvalstīs, tie būtu jāfinansē kā ES institūcijas, un pašlaik dalībvalstu pilsoņiem nepatīk dot naudu Briselei. Tāpēc uzskatu, ka viena no Regulas 1/2003 gudrajām iezīmēm ir tā, ka situācijās, kur Komisijai nav iespēju iegūt vairāk līdzekļu, konkurences tiesību īstenošanas funkcija tiek deleģēta dalībvalstu nacionālajām institūcijām, kurām tad jāatrod neieciešamie resursi. Patiesībā to uzskatu par gudru risinājumu.

Papildus apsvērumiem par budžetu – ciktāl nacionālās institūcijas piemēro LESD 101. un 102. pantu, tās piemēro vienotus standartus, tā jau ir *de jure* harmonizēta sistēma.

Attiecībā uz procedūrām – nedomāju, ka ir iespējams piemērot vienu procedūru visiem, jo dalībvalstīm ir atšķirīgas tiesību sistēmas un atšķirīgas konstitūcijas. Ciktāl ir iespējama procesuāla harmonizācija, ir labi, tomēr nedomāju, ka tā iespējama visos aspektos. Šiem jautājumiem pieeju ļoti pragmatiski. Es neesmu no akadēmiķiem, kas teoretizē par lietām tikai teoretizēšanas pēc.

Pirms kaut ko radikāli reformēt, man vajadzētu zināt, vai sistēmai ir kļūdas. Regula 1/2003 ir spēkā vien 10 gadus, un patiesībā tā ir darbojusies pārsteidzoši labi. Atceros, ka 2000.–2002. gadā bija debates un cilvēki teica, ka tā nekad nedarbosies, tomēr tā darbojas labi. Ķīnas premjeram Džo Enlai (*Zhou Enlai*) 60. gados jautāja, ko viņš domā par Francijas revolūciju, un viņš atbildēja, ka ir pāragri par to spriest. Tāpat ir ar Regulu 1/2003, tās darbības desmit gadi ir nepietiekami, lai izvērtētu. Tomēr nedomāju, ka pašlaik būtu nepieciešamas fundamentālas pārmaiņas, jo tas varētu ļoti traucēt tiesību piemērošanai.

Vai jūs esat novērojis kādas tipiskas atšķirības ES konkurences tiesību piemērošanā starp vecajām un jaunajām ES dalībvalstīm?

Jā, atšķirības pastāv, tomēr neesmu pārliecināts, ka tās atkarīgas no tā, vai runa ir par veco vai jauno dalībvalsti. Atšķirības piemērošanā drīzāk rodas no tā, vai attiecīgajā dalībvalstī pastāv formāla pieeja tiesībām vai arī pieeja, kas ir balstīta ekonomikā, lielāku uzmanību pievēršot tiesību mērķim. Piemēram, ir viena dalībvalsts, kuru nesaukšu vārdā, kas pavisam noteikti nav jaunā dalībvalsts, kurā, man šķiet, dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas jēdziena izpratne atšķiras no tās izpratnes, kāda ir mums, piemēram, Apvienotajā Karalistē. ES dalībvalstu starpā pastāv atšķirības attiecībā uz konkurences tiesību izpratni un vīziju par šo tiesību mērķiem, tomēr tas nav atkarīgs no tā, vai dalībvalsts ir jauna vai veca.

Viena no konkurences tiesību īpatnībām ir tā, ka tajās pastāv daži īsi rakstīti noteikumi, kas tiek skaidroti izvērstos *soft law dokumentos*. Vai jums nešķiet, ka no saspilējuma, kas rodas starp ļoti abstraktiem noteikumiem un ļoti konkrētiem pienākumiem, ko tie uzliek tirgus dalībniekiem, varētu rasties jautājumi par šo noteikumu atbilstību pamattiesībām?

Šāds domu gājiens man patiešām nav simpātisks. Es patiešām ticu cilvēktiesībām, kas domātas cilvēkiem. Esmu pārliecināts, ka Eiropas Cilvēktiesību konvencijā ir ietvertas svarīgas lietas par cilvēka tiesībām, kā, piemēram, tiesības uz to, ka policija nevar cilvēku pulksten četros naktī izraut no gultas un vest uz nopratināšanu savā iecirknī. Bet attiecībā uz megakorporācijām, kam juridisko palīdzību sniedz labākie advokātu biroji par 1000 eiro stundā, lai aizpildītu vienkāršu jautājumu anketu, ko tai atsūtījusi Eiropas Komisija, pastāv robežas attiecībā uz to, cik daudz "cilvēka" tiesību šīm korporācijām varētu būt. Tām ir

pieejama vislabākā iedomājamā juridiskā palīdzība no vadošajiem advokātu birojiem pasaulē. Man šķiet, ka vislielāko labumu no korporāciju cilvēktiesībām gūst juristi, tādēļ, ka tie var strīdēties par tām gadiem, sūdzoties Luksemburgai un Strasbūrai un tādējādi nopelnot jaunu Ferrari vai varbūt jahtu, un tas viss uz korporāciju cilvēktiesību rēķina. Man tas nešķiet pareizi. Man šķiet, ka pilnībā pietiek ar ES tiesību principiem, piemēram, tiesībām tikt uzklautam vai tiesībām uz pieeju lietai utt., kā arī daudzām citām pienācīga procesa (*due process*) tiesībām, kas nodibinātas gadu gaitā. Protams, pienācīgs process ir fundamentāli svarīgs, bet es nesaprotu, kādēļ mums tam blakus vēl jāpievieno papildus korporatīvo cilvēktiesību slānis. Es labāk atstātu cilvēktiesības cilvēkiem.

Kāds būtu jūsu ieteikums konkurenci uzraugošajai iestādei, kas darbojas mazā valstī ar atvērtu ekonomiku?

Es nedomāju, ka jāpastāv atšķirīgiem konkurences tiesību noteikumiem tādēļ, ka ir runa par mazu un atvērtu ekonomiku. Man nešķiet pievilcīga ideja par atšķirīgiem konkurences tiesību noteikumiem atkarībā no ekonomikas rakstura.

Ja kādā valstī ir konkurences tiesības, kas balstītas LESD 101. un 102. pantā, kā tas ir vairumā pasaules valstu, tad, cik vien iespējams, ir jāpiemēro konkurences tiesību principi vienā veidā. Savukārt, ja valstī ir atvērta ekonomika, tad, manuprāt, tas nozīmē tikai to, ka konkrētais ģeogrāfiskais tirgus bieži vien būs plašāks par attiecīgās valsts teritoriju.

Ir pilnīgi skaidrs, ka pastāv atšķirības tiesību mentalitātē starp *common law* tradīciju, kur tiesneši ir pieraduši pie noteikumu radīšanas un kur nav iespējams visas atbildes atrast likuma tekstā, un kontinentālās Eiropas tradīciju, kur lielākoties visi noteikumi ir skaidri uzrakstīti. Šķiet, ka konkurences tiesības ir vairāk līdzīgas *common law* tradīcijai. Vai jūs tam piekristat?

Es jau minēju par ES dalībvalsti, kur pastāv pilnīgi atšķirīga tiesību tradīcija un kur cilvēki vienmēr meklē skaidras atbildes, kas uzrakstītas uz papīra. Šāds ekstrēms pozitīvisms, kad juristi sagaida, ka visas atbildes būs ierakstītas likumā, vienkārši nestrādā konkurences tiesību jomā, tādēļ, ka konkurences tiesības patiešām ir vairāk līdzīgas *common law* tradīcijai, kur lietas tiek izspriestas atbilstoši individuālajai situācijai. Tas ir tas, ko Eiropas Savienības Tiesa (EST) vienmēr ir darījusi. Piemēram, ja mēs skatāmies uz LESD 102. panta tekstu, tur nav vairāk par 150 vārdiem, tādēļ šis teksts jums vienkārši neko nepasaka. Lai saprastu LESD 102. pantu, jums jālasa *Continental Can*, *United Brands*, *Commercial Solvents*, *Hoffmann-La Roche*, *Michelin I*, *Michelin II* u.c. lietas. Citiem vārdiem sakot, jā, to varētu saukt par *common law* sistēmu.

Es savās lekcijās mēģinu studentiem pateikt, lai viņi negaida vieglas atbildes uz konkurences tiesību jautājumiem, jo konkurences tiesības nav tiesības klasiskajā izpratnē. Konkurences tiesības ir tirgus ekonomiska analīze juridiska procesa ietvaros. Tas nozīmē, ka kādam galu galā ir jāpielieto veselais saprāts. Un kontinentālās Eiropas juristiem, kas seko vācu pieejai, kur viss ir uzrakstīts,

piemērojot konkurences tiesības, šī pieeja ir jāizslēdz un jāieslēdz *common law* pieeja. Šajā sakarā Apvienotās Karalistes Konkurences lietu apelāciju tribunāls (*UK Competition Appeal Tribunal*) lietā *The Racecourse Association & others v Office of Fair Trading* ([2005] CAT 29) secināja, ka "konkurences tiesības nav tāda tiesību joma, kurā ir daudz vietas absolūtiem jēdzieniem vai asām šķautnēm".² Galu galā kādam ir jāpieņem lēmums, kā piemērot konkurences tiesību jēdzienus, piemēram, ja rodas jautājums par to, vai *Google* ir dominējošā stāvoklī interneta meklētāju pakalpojumu tirgū. Beigu beigās to izlems cilvēks, nevis kāds *iPhone* kalkulators, un atbildi uz šo jautājumu būs grūtāk atrast nekā, piemēram, par to, cik dienas iepriekš ir jāizdara paziņojums, lai izliktu īrnieku no telpām, kas droši vien ir skaidri noteikts likumā. Ekstrēms pozitīvisms vienkārši nestrādā konkurences tiesību jomā, un konkurences tiesības ir tāda disciplīna kur nav iespējams rast vienkāršas un skaidras atbildes.

Ko jūs uzskatāt par labu juridisko palīdzību konkurences tiesībās?

Galū galā juristiem nemaksā lielu naudu tādēļ, ka viņi prot izlasīt to, kas rakstīts likumā. Konkurences tiesību juristus atalgo par spriestspēju, par viņu intuīciju, vai robežsituācijās ir vai nav pārkāptas tiesību normas. Un tas man šķiet ir pareizi.

Tie konkurences tiesību juristi, kas sūdzas par tiesiskās noteiktības trūkumu un korporatīvo cilvēktiesību jautājumiem, manuprāt, tā dara tādēļ, ka viņi nav pārāk labi konkurences tiesību juristi. Labam juristam piemīt iekšējs instinkts, kas ļauj noteikt, vai kāda rīcība pārkāpj vai nepārkāpj konkurences tiesības. Šāds instinkts parasti rodas ar daudzu gadu praksi konkurences tiesību jomā. Labs konkurences tiesību jurists ir spējīgs dot uzņēmuma valdei skaidru un precīzu padomu par to, kas ir un kas nav atļauts un kas ir jādara, lai uzņēmums rīkotos atbilstoši konkurences tiesībām. Manuprāt, tas ir tas, par ko klienti maksā un maksās labu naudu advokātu birojiem, kam ir drosme skaidri pateikt, ko tie domā.

Dažreiz es redzu juridiskus atzinumus uz daudzām lapām, un to beigās tiek secināts, ka pastāv reāla problēma un ka atzinuma autoram nepieciešams veikt tālāku izpēti, lai noformulētu savu viedokli. Es personīgi nesaprotu, kādēļ klienti to pacieš. Ja es būtu klients, es vēlētos iet pie kāda, kam, pēc manām domām, piemīt labākais iedomājama instinkts un kas man atsūtītu savu viedokli uz vienas lapas, skaidri pasakot, vai man ir vai nav problēma.

Cik reāli iespējams ir mazai konkurenci uzraugošai iestādei vai tiesai tādā jurisdikcijā kā Latvija būtiski ietekmēt ES konkurences tiesību attīstību? Kam būtu jānotiek?

Es domāju, ka tas ir pilnīgi iespējams, vien jātaisa spriedums, kas ir ļoti gudrs un ļoti labs. Lai to panāktu, ir nepieciešami ļoti gudri un ļoti labi tiesneši. Man nav ne mazākā pamata pieņemt, ka Latvijā tādu nav. Skaidrs, ka ir nepieciešams pamatots spriedums, kas satur pārliecinošu argumentāciju, bet tas ir pilnīgi iespējams, tāpat kā visiem spožiem futbola spēlētājiem nav jābūt no Brazīlijas, Nīderlandes vai Spānijas. Futbolists, kas pirms divām nedēļām [intervija notika 2014. gada 30.

maijā] Lisabonā Madrides "Real" labā guva izšķirošos vārtus Čempiona līgas finālā, bija Garets Beils no Velsas. Ja velsiešu futbolists var gūt vārtus, ko visa pasaule redz, kādēļ Latvijas Augstākā tiesa nevar taisīt labu un ietekmīgu spriedumu? Tas ir tikai un vienīgi jautājums par to, vai šis spriedums ir labs un pieejams valodās, kurās citi cilvēki to var izlasīt.

Piemēram, *TeliaSonera* lieta par nepietiekamu cenu starpību (*margin squeeze*) nāk no Zviedrijas. Manuprāt, zviedru tiesnese šajā lietā veica labu darbu un viņa noformulēja labus prejudiciālos jautājumus EST. Šī ir viena no galvenajām nepietiekamas cenu starpības lietām, kas faktiski radās un tika izspriesta Stokholmā. Vēlos pieminēt arī *Post Denmark* lietu, kas EST nāca no Dānijas tiesas.

Kuri būtu trīs pašlaik aktuālākie konkurences tiesību jautājumi?

Pirmais jautājums attiecas uz standarta būtiskiem patentiem (*standard essential patents* (SEPs)) – *Samsung* un *Motorola*, tas ir milzīgs jautājums. Otrais jautājums ir par iecietības dokumentiem un prasītājiem, kas vēlāk mēģina piedzīt zaudējumus, ir jādod pieeja šiem dokumentiem. Šis jautājums šobrīd ļoti nodarbina praktiķus. Un tad vispārīgāks trešais jautājums ir par konkurences tiesību privātās īstenošanas direktīvu un to, vai ir iespējams iedrošināt un veicināt zaudējumu prasības. Es domāju, ka mēs esam sasnieguši to punktu, kurā neizbēgami būs daudz vairāk zaudējumu prasību, nekā tas ir bijis līdz šim. Tāpēc bija interesanti uzzināt, ka Latvijā šobrīd jau ir vismaz viena šāda zaudējumu prasība, un es nešaubos, ka citas tiek plānotas. Manuprāt, karteļu un prettiesiskas uzvedības upuriem ir jāsaņem kompensācija.

Ko jūs sagaidāt no konkurences tiesību privātās īstenošanas direktīvas? Vai, jūsuprāt, šī iniciatīva būtiski izmainīs konkurences tiesību piemērošanas arhitektūru Eiropā, un vai mēs beigās neiegūsim amerikāņu stila tiesāšanās kultūru?

Nē, es tā nedomāju, jo Amerikas gadījumā pastāv faktori, kas būtiski atšķiras no tiesāšanās ES dalībvalstīs, piemēram, ASV prāvas uzvarētājam par labu piespriež zaudējumus trīskāršā apmērā, tur prāvas zaudētājam nav jākompensē pretējās puses tiesāšanās izdevumi. Līdz ar to Eiropas situācija ir ļoti atšķirīga no ASV. Piedevām ASV pastāv veiksmes honorāra iespēja, proti, jūs varat vienoties ar saviem juristiem, ka viņi saņems 50% no visiem piedzītajiem zaudējumiem un ka jums nav jāmaksā nekas gadījumā, ja prāva tiek zaudēta. Cik tālu man zināms, Eiropā tas nenotiek, lai gan, protams, kaut kāds veiksmes honorāra elements ir iespējams, bet tas tik un tā nenožīmē, ka nav jāsedz otras puses tiesāšanās izdevumi. Es domāju, ka pastāv pilnīgi inteligenti pasākumi, kurus iespējams ieviest, lai apturētu pašas nepieņemamākās parādības, kas novērojamas ASV un ka ar nedaudz lielāku gudrību un stabilitāti mēs varam novērst šādas kultūras rašanos Eiropā. ASV tiesāšanās kultūra man nav pieņemama, to uzskatu par pilnīgu trakumu.

Attiecībā uz to, vai privātās īstenošanas direktīva izmainīs tiesisko situāciju, manuprāt, šī situācija jau ir izmainīta. Pēdējos gados visi Eiropas Komisijas lielo karteļu lēmumi ir noveduši pie sekojošām zaudējumu prasībām. Tā ir realitāte. Šādas prasības pagaidām var nebūt izplatītas Latvijā, bet tās ir izplatītas Anglijā, Velsā, Nīderlandē un Vācijā. Jebkurš no šiem lielo karteļu lēmumiem jau tagad ir par pamatu sekojošām zaudējumu tiesvedībām. Manuprāt, direktīvas projekts liks dažām dalībvalstīm modernizēt tiesību aktus un tie būs pieejamāki zaudējumu prasītājiem. Tomēr zaudējumu prasītāji lielākajās lietās jau šobrīd var uzsākt zaudējumu piedzišanas tiesvedību kādā no Eiropas valstīm. Manuprāt, tas, ko šī direktīva dara, ir palīdzība dažām dalībvalstīm pacelties līdz visu pārējo standartam, tādēļ es nedomāju, ka tā izmaina tiesisko situāciju. Direktīvas rezultātā var parādīties vairāk zaudējumu prasību Latvijā, bet, kopumā ņemot, zaudējumu pasaule jau ir realitāte Eiropā.

Ko jūs domājat par nacionālo konkurenci uzraugošo iestāžu neatkarību un tās saikni ar efektīvu tiesu kontroli?

Es domāju, ka šie divi jēdzieni ir saistīti un arī nesaistīti. Pirmā piezīme, ko šeit jāizdara un kas man šķiet absolūti acīmredzama, ir, ka konkurences iestādei ir jābūt neatkarīgai, jo konkurences tiesības ir komplicētas, tām ir ievērojama ietekme uz tirgus dalībniekiem attiecībā uz veidu, kādā tie ved savu komercdarbību. Tādēļ es domāju, ka iespēju robežās konkurences tiesību piemērošanai ir jābūt tehniskam pasākumam, kura ietvaros iestādes analizē tirgu, meklē kaitējumu patērētāju labklājībai un tad attiecīgi rīkojas. Doma par valdību, kas pārrauga iestādes darbu un dod dažādus rīkojumus, manā ieskatā, pilnībā grauj visu konkurences tiesību piemērošanas pasākumu mērķi. Līdz ar to es uzskatu, ka jāpastāv spēcīgai konkurences iestāžu neatkarībai. Manuprāt, konkurences iestāžu vadošajiem darbiniekiem ir jābūt ļoti robustiem un viņiem ir jābūt spējīgiem iestāties pret premjerministriem, finanšu ministriem un parlamenta komitejām.

Attiecībā uz tiesu kontroli – tiesu kontrole ir saistīta ar konkurences iestāžu neatkarību tādējādi, ka tā veic uzraudzības funkciju. Konkurences iestādei tomēr kādam ir jāatskaitās, un labākā atskaitīšanās forma ir pakļautība spēcīgai tiesu kontrolei, kuras ietvaros iestādei ir jāpamato savi lēmumi. Tiesnešiem, kas īsteno tiesu kontroli, ir jāgrib iedziļināties lietas būtībā. Diemžēl dažkārt tiesneši lietu neizprot tirgus ekonomiskās analīzes izpratnē, un tādēļ viņi pievēršas juridiskajam procesam, jo tiesneši ļoti labi prot atrast procesuālās kļūdas. Tādēļ dažkārt man šķiet, ka tiesas paslēpjas no konkurences tiesību analīzes pēc būtības, rakājoties procesuālajās kļūdās, kas, manuprāt, ir nopietna problēma. Rezumējot uzskatu, ka ir jābūt efektīvai tiesu kontrolei, bet tādai, ko veic cilvēki, kas izskata lietu pēc būtības, nevis aprobežojas ar procesuālās pareizības noteikšanu.

Vai jūs uzskatāt par labu ideju Latvijas tiesību institūta un Ārvalsts investoru padomes priekšlikumu pie esošajām tiesām veidot komerclietu nodaļas ar kompetenci konkurences tiesībās?

Jā, es domāju, ka tā ir laba ideja. Es īpaši neatbalstu ideju par atsevišķām specializētām konkurences tiesību tiesām, sevišķi mazajās jurisdikcijās kā Latvija. Diez vai jūs gribēsiet deleģēt piecus tiesnešus specializētai tiesai, kurā nekad nebūs pietiekams skaits lietu, ko izspriest.

Tāpēc saprātīgāk ir esošās tiesu struktūras ietvaros identificēt konkrētus tiesnešus, kas ir vispārīgi kompetenti komercietišu pasaulē un kuriem ir zināšanas un ekspertīze konkurences tiesībās. Nemānīsim sevi, bieži vien konkurences tiesību lietas ir patiešām sarežģītas. Tādēļ zināmas ekspertīzes attīstīšana ir laba ideja, bet ne atsevišķas specializētas tiesas veidā.

SSNIP tests un tirgus definīcija ir tirgus varas izmērīšanas instrumenti, un tie ir gandrīz universāli akceptēti visā pasaulē kā galvenie un centrālie konkurences tiesību mehānismi. No prakses mēs visi zinām, ka šie jēdzieni ietver diezgan lielu subjektīvo un neprecīzo elementu. Runājot ļoti vispārīgi, vai jūs domājat, ka kādā brīdī nākotnē mēs izdomāsim ko labāku par SSNIP testu un tirgus definīciju, lai izmērītu tirgus varu?

Ja jautājat, vai kādu dienu mums būs mobilā aplikācija, kas sniegs atbildi, tad nē, es nedomāju, ka tāda būs. Es domāju, ka pierādījumi ir izšķiroši svarīgi, definējot konkrēto tirgu un noskaidrojot, vai kādam ir tirgus vara. Piemēram, Lamanša kanāla tunelis tika slēgts 2013. gadā ugunsgrēka dēļ un, lūk, kas notika ar aviobiļešu cenām. Tātad pierādījumi ir svarīgi, tomēr esmu ļoti skeptisks par rakstiem ekonomikas žurnālos, kas deklarē, ka tā autori nupat ir atklājuši jaunu veidu, kā definēt konkrēto tirgu. Lasot šādus rakstus ar zemsvītras atsaucēm, kas ir garākas par pašu pamattekstu un kas ietver algebru, kas pretendē uz Nobela prēmijas saņemšanu, bieži jāsecina, ka tas nav nekas atšķirīgs no tirgus definīcijas, kas noteikta SSNIP testā. Es esmu ļoti, ļoti skeptisks par šādiem autoriem, jo viņi īsti neattīsta attiecīgā priekšmeta kopējās zināšanas. Tādēļ īsa atbilde uz jūsu jautājumu ir, ka nav iespējama aplikācija, lai noteiktu tirgus varu.

Kā jums šķiet, vai pārskatāmā nākotnē – 20 līdz 25 gadu laikā – tiks radītas progresīvākas un labākas metodes tirgus varas izmērīšanai?

Cilvēki noteikti radīs jaunas metodoloģijas, protams, un dažas no tām droši vien būs labas un tās tiks ieviestas praksē, bet es nedomāju, ka varēs radīt ko tādu, kas izmainīs visu to, kas pastāv pašlaik. Es domāju, ka tirgus varas esamības noteikšana joprojām būs spriešanas un pierādījumu izvērtēšanas jautājums. Tirgus vara ir tirgus vara, un tā bija tāda pati senajā Romā, kāda tā ir šodien. Senajā Romā pastāvēja karteļu likumi, arī 483. gadā pēc Kristus dzimšanas pieņemtā Zīno konstitūcija saturēja konkurences tiesību noteikumus.

Par Eiropas konkurences tīklu (ECN) – jūs teicāt, ka tuvākajā nākotnē mēs redzēsīm daudz lielāka apmēra mijiedarbību starp nacionālajām konkurences iestādēm. Kā jūs vērtējat ECN darbību tagad?

Man šobrīd nav oficiāla amata nevienā no konkurences iestādēm. Es biju Apvienotās Karalistes Godīgas tirdzniecības biroja (*Office of Fair Trading*) valdē līdz 2009. gadam, tādēļ man nav ieskata ECN iekšējā darbā. Šis jautājums jāuzdod citiem cilvēkiem. Es varu teikt, ka ārēji man šķiet, ka sistēma, kas tika radīta 2004. gadā, ir darbojusies ārkārtīgi labi, vismaz labāk, nekā tika gaidīts. Komisārs Almunja šobrīd pēc 10 gadiem ir uzsācis Regulas 1/2003 pārskatīšanu, bet man šķiet, ka tā darbojas ļoti labi, un mēs arī Rīgas vizītes laikā dzirdējām no kāda Latvijas Konkurences padomes pārstāvja, ka tā darbojas ārkārtīgi labi no praktiskā viedokļa.

Jūs tagad esat Londonas Karaliskās koledžas emeritētais profesors. Kādi ir jūsu nākotnes plāni?

Turpināšu nodarboties ar to, ar ko es pašlaik nodarbojos. Es mīlu to, ko es daru. Es vairs neesmu pilna laika profesors Londonas Karaliskajā koledžā, un tas nozīmē, ka man vairs nav tur jāapmeklē semināri, es vairs neveicu administratīvo un birokrātisko darbu. Es joprojām vadu Londonas Karaliskās koledžas distances apmācību kursu ES konkurences tiesībās, un man tas ļoti patīk. Es apmeklēju daudzas valstis un runāju par konkurences tiesībām un politiku ar juristiem, konkurences iestādēm, tiesnešiem, man arī tas ļoti patīk. Man ir jāpabeidz savas grāmatas astotais izdevums līdz šā gada 12. decembrim. Tik daudz vēl kas ir jāpaveic šajā sakarā. Lai nokļūtu no viena grāmatas izdevuma pie nākamā, ir jāpaveic ļoti grūts darbs, jo burtiski katru dienu konkurences tiesībās parādās kas jauns – jauns lēmums, spriedums, jauns konsultāciju dokuments, jauna direktīva. Mana grāmata aptver kā ES, tā Apvienotās Karalistes konkurences tiesības, līdz ar to jāiegulda milzīgs darbs, lai apstrādātu šo informāciju. Nedomāju par iešanu pensijā, turpināšu kā līdz šim, bet bez administratīviem pienākumiem, kas patiesībā ir bijuši nedaudz garlaicīgi.

Vai mēs jebkad redzēsīm jūsu grāmatā atsauci uz Latvijas Konkurences padomes pieņemtu lēmumu?

Ja tiktu pieņemts konkurences iestādes lēmums, kas svarīgi izgaismo ES tiesību piemērošanu, tad, jā, es to citētu savā grāmatā.

Cik daudz studentu no Latvijas jums līdz šim ir bijis?

Es nezinu. Es par to domāju, kad braucu uz Latviju. Noteikti vairāki šo gadu garumā. Londonas Karaliskās koledžas distances mācību diploma kursā ir piedalījušies daudzi studenti no Latvijas un Lietuvas. Es gan nevaru atcerēties nevienu studentu no Igaunijas.

Ko jūs vēlētos novēlēt Latvijas konkurences tiesību sabiedrībai?

Es ticu, ka konkurences politika un tiesības ir labā spēks. Es patiešām tam ticu, un tādēļ es vēlos, lai cilvēki saprot šīs tiesības. Ciktāl tie tās praktizē, es vēlos, lai viņi

tās praktizē labi, nevis slikti. Es arī domāju, ka daudzi cilvēki praktizē konkurences tiesības labi, un, ja es esmu kādā veidā to veicinājis, tad man ir prieks par paveikto.

Kurš tiesībzinātnieks jums pašam ir vislielākā autoritāte?

Ciktāl mana dzīve ir saistīta ar konkurences politiku un tiesībām, šajā jomā par visietekmīgāko personu uzskatu Viljamu Kovaviču (*William E. Kovacic*). Viņš ir akadēmiķis Džordža Vašingtona universitātē Vašingtonā. Viņš ir pētnieks, publicists, pasniedzējs, bijis biedrs (un pat priekšsēdētājs) Federālajā Tirdzniecības komisijā ASV. Un viņš labprāt un nebeidzami palīdz jaunattīstības valstīm ieviest konkurences tiesības. Viņš ir ārkārtīgi iespaidīga un globāli ietekmīga persona.

Ko jums nozīmē karalienes goda padomnieka tituls?

Kā lai atbild? Teikšu tā – kad man paziņoja par šo titulu, pie sevis nodomāju: cik cilvēkiem britu tiesību sistēmā gada laikā piešķir šo titulu? Atbilde ir – sešiem cilvēkiem gadā no visas lielās britu tiesību sistēmas. Tāpēc tas ir liels pagodinājums, un šo titulu uztvēru kā novērtējumu savam darbam, ko daru pēdējos 30–35 gadus. Bija jauki, ka cilvēki, kas mani apsveica saistībā ar šo pagodinājumu, pauda prieku, ka ar šī titula piešķiršanu varam uzskatīt, ka tiesību iekārta ir atzinusi konkurences tiesības kā respektējamu tiesību nozari.

Kuru grāmatu jūs noteikti ieteiktu izlasīt juristiem?

Nekādā ziņā nejutos kā tradicionāls jurists. Tāpēc nevaru teikt, ka ir kāda grāmata, ko ļoti novērtētu kā juridisku mācību grāmatu. Ja ar juristu jāsaprot persona, kas piemēro tehniskas tiesību normas konkrētām dzīves situācijām, tad konkurences tiesības vienkārši nav tāda tiesību nozare. Es parasti runāju par konkurences politiku un tiesībām, jo šī nozare patiesībā ir par tirgus ekonomisku analīzi tiesiska procesa ietvaros. Un pāri visam tā ir arī politika, t.i., ko konkurences politikai vajadzētu sasniegt konkrētajā ekonomikā. Tāpēc terminus "konkurences tiesības" un "konkurences jurists" uzskatu par nepiemērotiem terminiem. Priekš tā, ko darām, vajadzētu būt citam lietvārdam, piemēram, "konkurences tiesību un politikas analītiķis", lai gan tas skan pārlietu pretenciozi un neveikli.

Ja runājam par grāmatām vispārīgi, tad gadījumā, ja uz atlikušo mūžu es būtu izsēdināts uz vientuļas salas ar vienu vienīgu grāmatu, ko lasīt, tad tā būtu Džordža Eliota (*George Eliot*) "Midlmārča" (*Middlemarch*), kas ir brīnišķīgs skatījums uz provinces dzīvi deviņpadsmitā gadsimta vidū, lai gan tas varētu būt arī 2014. gadā, jo visa cilvēka dzīve ir tur. Tā ir aizraujoša un gudra. Grāmatas galvenā varone Doroteja Brūka nonāk pie secinājuma, ka labākais veids, kā dzīvot dzīvi, ir darīt citiem labu, būt pieticīgai un negaidīt atzinību no citiem, jo būt labam ir tas, kam galu galā ir nozīme. Viņa nav sliktis paraugs.

Kas jūs būtu, ja nebūtu kļuvis par juristu?

Es labprāt būtu vēlējies kļūt par operdziedātāju, tā būtu bijusi mana aizraušanās. Agrāk es dziedāju Bātas pilsētas operas amatieru grupā. Esmu dziedājis "Figaro

kāzās" un "Burvju flautā". Man pat bija Reinmāra loma "Tanheizerā". Pārstāju dziedāt 1989. gadā, kad karjeras pēc nonācu Londonā. Dažreiz dziedāšanas gan man ļoti pietrūkst. Ja es būtu ļoti labs dziedātājs, tad gan jau tomēr būtu kļuvis par operdziedātāju.